

Дитячі притулки Відомства установ імператриці Марії в Україні

Кравченко О. В.

Кравченко О. В. Дитячі притулки Відомства установ імператриці Марії в Україні. Проаналізований процес створення і діяльності дитячих притулків Відомства установ імператриці Марії в Україні. З'ясована роль держави, громадськості та приватних осіб у цьому процесі. Показано місце притулків у системі піклування неповнолітніх XIX – початку XX ст.

Ключові слова: дитячі притулки, опікунство, сирітство, піклування, доброчинність.

Кравченко Е. В. Детские приюты Ведомства учреждений императрицы Марии в Украине. Проанализирован процесс создания и деятельности детских приютов Ведомства учреждений императрицы Марии в Украине. Выяснена роль государства, общественности и частных лиц в этом процессе. Показано место приютов в системе призрения несовершеннолетних в XIX – начале XX вв.

Ключевые слова: детские приюты, опекуновство, сиротство, забота, благотворительность.

Kravchenko O. V. The child's shelters of Foundation Department of Empress Maria in Ukraine. The process of creation and activity of the child's shelters Foundation Department of Maria the Empress in Ukraine has been analyzed. The role of the government, public and private individuals in that process has been ascertained. The place of the shelters in the system of juvenile patronage in the 19-th – the beginning of the 20-th centuries has been shown.

Key words: child's shelters, guardianship, orphanage, patronage, charity.

Соціальна допомога дітям в Україні до 1917 р. здійснювалася за відсутності єдиної державної політики. Тому важливе місце в цьому аспекті відводилося громадській ініціативі та приватній доброчинності, що стали невід'ємною складовою частиною піклування та опікунства XIX – початку XX ст.

Особлива роль в історії соціального піклування належала Відомству установ імператриці Марії (далі – ВУІМ), заснованому 1797 р. Важливими напрямками діяльності ВУІМ у XIX – на початку XX ст. була опіка незаконнонароджених немовлят у виховних будинках, допомога сліпим та глухонімим, жіноча освіта та виховання, лікарсько-медична допомога, а також піклування про бідних дітей з

малозабезпечених родин у спеціальних дитячих притулках, історія виникнення яких розпочинається в Росії лише у 30-х рр. XIX ст.

Метою цієї статті є висвітлення процесу створення та аналіз діяльності дитячих притулків ВУІМ на території українських губерній, що входили до складу Російської імперії у XIX – на початку XX ст.

Історіографічний аналіз проблеми починається з середини XIX ст. Першою працею, в якій є інформація про діяльність добродійних закладів для дітей, була «Детские приюты в России», видана у 1848 р. [21]. Вона написана на базі даних звітів Комітету головного опікуництва дитячих притулків. У роботі підкреслювалося позитивне значення дитячих притулків у морально-виховному плані. Помпезно окреслена роль представників імператорської родини у створенні закладів.

Діяльність дитячих притулків ВУІМ в Росії висвітлювали Е. Я. Барі [2], В. Г. Мозговий [31]. У 1889 р. з'явилося ювілейне видання, присвячене 50-річчю виходу в світ «Положення про дитячі притулки», яке можна використовувати також як історичне джерело [20]. На початку XX ст. на сторінках журналу «Вестник благотворительности» з'явилася серія публікацій К. Гумберта про діяльність губернських та міських опікуств дитячих притулків, розташованих на території українських губерній [9; 10; 12; 13].

У XIX – на початку XX ст. виходили друком монографії та нариси, в яких окремі притулки ВУІМ ставали об'єктом вивчення: в Одесі [29], в Харкові [38], Чернігові [23], Сімферополі [30] та інших містах.

В радянські часи історія дитячих притулків ВУІМ спеціально не досліджувалася. Сучасні російські історики звернули увагу на діяльність ВУІМ з 90-х рр. XX ст. Це праці І. І. Апаріної та В. М. Попова, Т. Б. Кононової, Ж. Г. Кулькової та інших [1; 27; 28]. С. І. Гаврюшин вперше комплексно висвітлив питання організаційного влаштування та діяльності ВУІМ за весь час його існування – з 1797 по 1917 рр. [6]. Л. О. Жукова присвятила статтю історіографічним питанням вивчення діяльності ВУІМ [25]. З останніх публікацій слід відзначити статтю О. А. Хитрова, в якій проаналізований історичний досвід функціонування ВУІМ [40].

Серед українських праць виділяється монографія І. С. Гребцової та С. А. Накаєвої. Одеські дослідниці розглянули проблему опіки дітей у контексті жіночого руху на Півдні Російської імперії [7, с. 78 – 105]. Але, робота охоплює лише першу половину XIX ст. і в ній висвітлений лише процес функціонування дитячих притулків в Новоросійському краї, на Кавказі та Бессарабії.

Таким чином, історіографічний огляд питання свідчить, що в літературі бракує досліджень, присвячених аналізу діяльності всіх притулків ВУІМ, що існували на території українських губерній.

Метою створення дитячих притулків була опіка та догляд за дітьми з найбідніших родин; надання матерям, які працювали переважно частину доби, можливості залишати дітей під наглядом в денний час.

Перший такий притулок у Росії був відкритий 15 травня 1837 р. при «Будинку для піклування трудящих», заснованого відомим доброчинцем А. М. Демидовим [20, с. 2].

7 листопада 1838 р. був створений Комітет головного опікунства дитячих притулків, під патронатом і керівництвом Олександри Федорівни, дружини імператора Миколи I. Комітет прийняв у своє відання всі існуючі дитячі притулки та почав розробляти «Положення про дитячі притулки» [21, с. 16]. 27 грудня 1839 р. було затверджено «Положення про дитячі притулки» [37]. У 1864 р. Комітет головного опікунства дитячих притулків був ліквідований. З 1864 р. завідування установами Відомства здійснювалося IV відділенням Імператорської Канцелярії [3, с. 95]. 18 липня 1891 р. було затверджено нове «Положення про дитячі притулки» [5, с. 13].

У Санкт-Петербурзі та Москві створювалися особливі Ради дитячих притулків, в губерніях та повітах – місцеві опікунства дитячих притулків [5, с. 20]. Губернські опікунства існували в усіх регіонах України. Згодом на підставі «Положення про дитячі притулки» 1891 р. відкривалися сільські опікунства дитячих притулків [16, арк. 3].

Перший притулок в Україні було відкрито у Катеринославі 14 грудня 1840 р. [Див. Табл. 1], хоча нам зустрічалися й інші дати: 14 грудня 1841 р. [7, с. 79] та 16 грудня 1841 р. [21, с. 61]. В губернських містах притулки засновувалися раніше, в повітових в основному наприкінці XIX – на початку XX ст. [Див. Табл. 2]. Першим серед повітових виник Старобільський притулок 6 грудня 1846 р. [17, арк. 26].

Останніми з міських притулків, наскільки нам вдалося встановити, були Одеські: дитячий притулок імені цесаревича Олексія Миколайовича, перетворений 6 грудня 1909 р. з денного притулку «Ясла» [35, с. 28]. Ці «Ясла» було відкрито в Одеському притулку імені Марії Федорівни наприкінці 1904 р. на честь народження спадкоємця цесаревича [34, с. 3]. У 1912 р. розпочалася реорганізація Олексіївського притулку для хлопчиків у притулок «Корабель» на канонерському човні «Чорноморець», пожертвованому міському опікунству морським відомством [36, с. 5]. У 1915 р. був відкритий притулок «Корабель», розрахований на 100 дітей. А Олексіївський притулок залишився його відділенням і перебував у спільному з притулком імені Марії Федорівни будинку [15, арк. 34 зв. – 35].

Засновниками дитячих притулків були приватні особи – найчастіше дворяни або купці, які утворювали спеціальні капітали або задовго до відкриття закладу збирали пожертвування, залишали заповіти (Одеський Олександрівський, Старобільський, Харківський, Херсонський, Новомосковський, Сумський); міські думи (Київські притулки, Єлисаветградський); жіночі доброчинні товариства (Керченський) або місцеві опікунства дитячих притулків (Одеські Маріїнський та Марії Федорівни, Херсонський, Чернігівський, Валківський).

Переважна більшість притулків називалася іменами царських осіб – імператорів чи представників династії Романових: Миколи I, Олександра II, Олександра III, Олексія Миколайовича, Марії Олександрівни, Марії Федорівни, Олександри Миколаївни. Деякі з притулків мали імена засновників: у Сімферополі – графині Амалії Максиміліанівни Адлерберг та таємного радника Андрія Яковича Фабра [7, с. 91, 98], у Сумах – дружини відомого цукрозаводчика І. Г. Харитоненка Наталії Максимівни Харитоненко [8, с. 54].

Управління притулками здійснювали: 1) піклувальниця (загальний нагляд та піклування про добробут закладу); 2) директор, обирався переважно з лікарів (спостерігав за станом здоров'я дітей, їх їжею, за грошовою звітністю притулку); 3) почесний старшина (з купецтва) – піклувався про кошти, допомагав батькам у влаштуванні дітей до притулку; 4) доглядачка [5, с. 20].

З 1846 р. в Російській імперії при дитячих притулках ВУІМ почали відкриватися нічліжні відділення для круглих сиріт [20, с. 16]. Така необхідність була викликана епідемією холери, внаслідок якої залишилося багато сиріт [32, с. 11]. В українських губерніях такі відділення були засновані при Київському Олександрівському притулку (9 вересня 1848 р. – під назвою «Костянтинівське»), але 1 вересня 1850 р. нічліжне відділення було переведено до Маріїнського притулку і в 1854 р. відкрито вдруге при Олександрівському, Одеському Олександрівському (1848 р.), при Катеринославському (липень 1859 р.), при Харківському (1 січня 1860 р.) та Херсонському Миколаївському (1860 р.), Полтавському Олександринському (30 березня 1861 р.), Одеському імені Марії Федорівни (1870 р.), Одеському Маріїнському (1878 р.), Старобільському притулку (1883 р.) [3, с. 161; 20, с. 139, 168, 211, 213, 238, 279, 351, 353].

Як правило, до притулків приймалися діти від 3 до 10 років, обох статей, незалежно від стану, віросповідання та національності [2, с. 38], безоплатно або за невелику платню від батьків чи пансіонерів на кошт благодійників [21, с. 20]. У деяких випадках вихованці залишалися у притулках до 18 років [9, с. 7; 10, с. 9]. Діти поділялися на дві категорії: 1) такі, що приходили до притулку щоденно; 2) ті, що перебували у закладі постійно (переважно сироти). Діти шкільного віку навчалися за програмою народних училищ, їм викладали Закон Божий, російську мову, арифметику, хоровий спів, гру на різних інструментах.

У притулках існували іменні стипендії: в Катеринославському притулку – з 1881 р. засновано п'ять стипендій, названих іменами імператорських персон, на пожертвовані приватними особами капітали [20, с. 134]. У Київському Маріїнському – 15 стипендій міського управління по 60 руб. кожна та дві стипендії імені Г. І. Ейсмана, відкриті міським товариством взаємного кредиту [31, с. 39]. У Сімферопольському графині А. М. Адлерберг існували п'ять стипендій

імені генерала Г. В. Жуковського, створені на кошти Бердянського та Дніпровського земств [20, с. 274].

Головна увага в цих дитячих закладах приділялася релігійно-моральному вихованню, збереженню родинних зв'язків із сім'єю; дітей привчали до праці, навчали різноманітним ремеслам: хлопчиків – слюсарному, ковальському, столярно-токарному, чоботарському, дівчаток – швачному, в'язальному, вишивальному. Майстерність вихованців досить високо цінувалася: наприклад, на сільськогосподарській виставці у вересні 1886 р. у Катеринославі Комітет виставки нагородив притулок похвальним листом за роботи, виконані дітьми [20, с. 140].

Після закінчення терміну перебування у притулку дітей влаштовували до майстерень, або всиновлювали селянські родини. Певний час колишні вихованці знаходилися під наглядом членів місцевих опікунств дитячих притулків. Випускники притулків ВУІМ користувалися пільгою при відбутті військової повинності [9, с. 8].

Наприкінці ХІХ ст. в Російській імперії при притулках ВУІМ існували ремісничі класи (в Житомирі) [26, с. 9], ремісничі школи (в Сімферополі при сирітському домі А. Я. Фабра) [39, с. 465], кулінарні школи (в Одеському імені Марії Федорівни притулку з 1874 р. [3, с. 161], у Чернігівському притулку з 1898 р.) [13, с. 12], школи домоводства (з 1900 р. відкрита при Кам'янець-Подільському притулку) [4, с. 224].

Функціонували притулки на кошти приватних осіб, громадських добродійних товариств та за підтримки місцевих дум. Дуже часто ці форми опіки перепліталися. Наприклад, початковий капітал формувався за рахунок приватних пожертвувань чи заповітів, потім підключалися новостворені губернські, міські чи повітові опікунства (як у Новомосковську).

У Керч-Єнікале дитячий притулок був заснований жіночим добродійним товариством 1874 р., у 1877 р. для завідування притулком було створено міське опікунство, 28 січня 1878 р. він був приєднаний до ВУІМ. З 1881 р. жіноче товариство за браком коштів відсторонилося від справ, а Керченська міська дума взяла на себе обов'язок фінансування та управління притулком [20, с. 165-166].

В Одесі, Херсоні, Харкові, Чернігові та Старобільську притулки утримувалися коштом місцевих опікунств дитячих притулків, дворянства та купецтва, у Києві, Єлисаветграді – за рахунок міської ради та приватних осіб. Винятково на пожертвуванні капітали родини Харитоненко існував Сумський дитячий притулок (150 тис. руб. та нерухоме майно на суму близько 100 тис. руб.) [20, с. 281].

Дитячі притулки ВУІМ розташовувалися спочатку у найманих, з часом у власних кам'яних або дерев'яних, частіше двоповерхових будинках. Деякі приміщення притулків вважали зразками архітектурного мистецтва й досконалими з точки зору гігієни, наприклад, Одеський імені

Марії Федорівни, збудований у 1891 – 1892 рр. та оцінений в 75 тис. руб. [32, с. 13]. Влаштований будинок без жодної копійки зі скарбниці, на пожертвування, які зібрала піклувальниця Н. М. Зелена, дружина градоначальника [22, с. 749]. При цьому притулку в 1900 р. купець Ф. С. Сутягін власним коштом збудував та обладнав лікарню, витративши 10 тис. руб., а помічниця піклувальниці О. П. Котляревська в 1901 р. влаштувала лазню та пральню, пожертвувавши 6,5 тис. руб. [33, с. 7].

Землю під забудову нового приміщення виділяла безоплатно міська громада (у Києві, Харкові, Чернігові, Кам'янець-Подільському) або купувало місцеве опікунство дитячих притулків (у Херсоні, Новомосковську, Одесі, Сімферополі). У Єлисаветграді притулок розміщувався у будинку, що належав місту [20, с. 141], Катеринославський – у будинку, пожертвованому купцем П. А. Белявським [24, с. 28], у Переяславі – дім притулку збудований почесним опікуном Л. С. Павловим [11, с. 5].

При Харківському [38, с. 27], Керченському [10, с. 9], Чернігівському [13, с. 11], Одеському імені Марії Федорівни [35, с. 79] та Сімферопольському імені графині А. М. Адлерберг [20, с. 274] притулках були власні домові церкви.

На початку ХХ ст. відбувався процес активного створення повітових та сільських опікунств та дитячих притулків. Особливо яскраво це видно на прикладі Харківської губернії, де лише за 1899–1906 рр. відкрилося 11 притулків [Див. Табл. 2]. На 1916 р. в губернії функціонували також Основ'янське, Бабаївське, Русько-Лозівське, Карасівське та Деркачівське опікунства [18, арк. 4].

В період Першої світової війни в дитячих притулках ВУІМ знаходили опіку діти воїнів. Фінансову допомогу закладам здійснювали губернські та повітові земства [18, арк. 9]. Після Лютневої революції Тимчасовий уряд утворив Міністерство державного піклування, яке планувало здійснювати цілеспрямовану широку допомогу нужденним з боку держави. Тому Тимчасовий уряд циркулярами від 15 вересня 1917 р. та 12 листопада 1917 р. передав дитячі притулки до міських та земських самоуправлень [19, арк. 4].

Деякі із закладів були передані у відання земств (наприклад, Павловський та Лебединський притулки Харківської губернії – з 1 січня 1918 р.) [19, арк. 22 зв.]. Взагалі притулки, як можна зрозуміти з архівних матеріалів, під час боротьби за владу різними політичними силами, знаходилися у найскрутнішому фінансовому стані, виникало питання або їх ліквідації, або реорганізації.

Після остаточного встановлення радянської влади в Україні дитячі притулки колишнього ВУІМ були передані наприкінці 1919 р. до Народного комісаріату освіти [15, арк. 1]. В Одесі міське опікунство дитячих притулків клопотало про виділення з казни на потреби п'яти притулків 30 тис. руб. [15, арк. 2]. У 1919 р. в Одеських притулках на

повному утриманні знаходилося 317 дітей 6 – 10 років, у притулку «Корабель» – хлопчики з 12 років [15, арк. 37].

Підводячи підсумки, слід відзначити, що дитячі притулки ВУІМ відіграли суттєву роль у створенні в Російській імперії системи піклування, виховання та навчання неповнолітніх, особливо сиріт та напівсиріт. Створювалися та функціонували ці заклади в Україні винятково на громадські та приватні кошти. Знаходилися під заступництвом представників династії Романових, проте фактів фінансування притулків урядом, з державної скарбниці нами не встановлено. Держава за допомогою законодавства регулювала діяльність притулків.

Переважна більшість губернських та міських притулків ВУІМ в Україні почала своє функціонування у 40-х рр. XIX ст. Повітові притулки утворювалися в основному в другій половині XIX ст., а сільські – особливо активно відкривалися на початку XX ст. У складі ВУІМ притулки перебували до Лютневої революції 1917 р. Потім вони передавалися Міністерству державного піклування (1917 р.), Міністерству народного здоров'я та державного піклування (1918 р.) та Народному комісаріату освіти (1919 р.).

За своєю матеріальною базою повітові та сільські притулки суттєво поступалися губернським, що мали значні капітали та нерухомість у своїй власності. Найбільшими за кількістю вихованців можна вважати Харківський, Одеські та Київські притулки, в кожному з яких опікувалося понад 100 дітей. У притулках ВУІМ була найменша смертність серед вихованців, порівняно з іншими дитячими закладами Російської імперії. Це пояснювалося належним медичним доглядом, постійною увагою з боку опікунів, контролем місцевої влади.

Примітки

1. *Апарина И. И.* Государственное и частное призрение детей в дореволюционной России / И. И. Апарина, В. М. Попов. – М., 2000.
2. *Бари Э. Я.* О детских приютах: Исторический очерк, составленный директором Детского приюта княгини Белосельской-Белозерской доктором Эдуардом Бари. – СПб., 1889.
3. *Благотворительная Россия.* История государственной, общественной и частной благотворительности в России: В 2 т. – СПб., 1901. – Т. 1, ч. 2.
4. *Благотворительные учреждения России.* – СПб., 1912.
5. *Ведомство детских приютов* // Вестник благотворительности. – 1897. – № 1. – С. 18 – 23; № 2. – С. 12 – 17.
6. *Гаврюшин С. И.* Организационное устройство и деятельность Ведомства учреждений императрицы Марии Фёдоровны (1797–1917 гг.): автореф. дис... канд. ист. наук: 07.00.02 / С. И. Гаврюшин. – М., 2002.

7. Гребцова И. С. Очерки развития женского благотворительного движения на юге Российской империи (первая половина XIX в.) / И. С. Гребцова, С. А. Накаева. – Одесса, 2007.
8. Григорьев Д. Н. Востребованные временем. Династия Харитоненко / Д. Н. Григорьев. – Сумы, 2003.
9. Г. (Гумберт К.). Деятельность Вольнского губернского попечительства детских приютов Ведомства учреждений Императрицы Марии за 1901 г. / К. Гумберт // Вестник благотворительности. – 1902. – № 10. – С. 7–8.
10. Г. (Гумберт К.). Керченское городское попечительство Мариинского детского приюта Ведомства учреждений Императрицы Марии в 1901 г. / К. Гумберт // Вестник благотворительности. – 1902. – № 10. – С. 8–9.
11. Г. (Гумберт К.). Переяславский детский приют Ведомства учреждений Императрицы Марии в 1901 г. / К. Гумберт // Вестник благотворительности. – 1902. – № 10. – С. 5–7.
12. Г. К. (Гумберт К.). Харьковское губернское попечительство детских приютов в 1900 г. / К. Гумберт // Вестник благотворительности. – 1901. – № 11. – С. 15–16.
13. Г. К. (Гумберт К.). Черниговское губернское попечительство детских приютов Ведомства учреждений Императрицы Марии в 1900 г. / К. Гумберт // Вестник благотворительности. – 1902. – № 3. – С. 11–12.
14. ДАОО. – Ф 1. – Оп. 195. – Спр 844.
15. ДАОО. – Ф. 42. – Оп. 35. – Спр. 2858.
16. ДАХО. – Ф. 4. – Оп. 137. – Спр. 78.
17. ДАХО. – Ф. 40. – Оп. 40. – Спр. 958.
18. ДАХО. – Ф. 304. – Оп. 1. – Спр. 3451.
19. ДАХО. – Ф. 304. – Оп. 1. – Спр. 3453.
20. Детские приюты Ведомства учреждений Императрицы Марии (1839 – 1889 гг.). К пятидесятилетию со времени издания Положения о детских приютах 27 декабря 1839 года. – СПб., 1889.
21. Детские приюты в России. – СПб., 1848.
22. Детский приют в Одессе // Детская помощь. – 1892. – № 22. – С. 749.
23. Ефимов А. Н. Черниговский детский приют Ведомства учреждений императрицы Марии Фёдоровны с 1842 по 1902 г. / Сост. свщ. А. Ефимов. – Чернигов, 1902.
24. Ея Императорскому Величеству двенадцатый отчёт Комитета Главного Попечительства детских приютов, о состоянии сих заведений с 1 января 1850 по 1 января 1851 года. – СПб., 1852.
25. Жукова Л. А. Историкографические вопросы изучения деятельности Ведомства учреждений императрицы Марии (1797 – 1917 гг.) / Л. А. Жукова // Благотворительность в России. Исторические и социально-экономические исследования. – 2003. – С. 285–289.
26. Задачи Ведомства детских приютов // Вестник благотворительности. – 1898. – № 9. – С. 7–15.

27. Кононова Т. Б. Очерки истории благотворительности: учеб. пособие / Т. Б. Кононова. – М., 2005.
28. Кулькова Ж. Г. Проблема сиротских учреждений в исторической ретроспективе / Ж. Г. Кулькова // Вестник Челябинского университета. Серия 5, Педагогика, психология. – Челябинск, 1999. – № 1. – С. 80–86.
29. Мариинский детский приют. – Одесса, 1871.
30. Маркевич А. И. Симферопольский детский приют имени графини А. М. Адлерберг (к шестидесятилетию существования). Краткий исторический очерк / А. И. Маркевич. – Симферополь, 1915.
31. Мозговой В. Г. Общественная и частная благотворительность в Киевской губернии: (благотворительные учреждения, богадельни и больницы) / Сост. В. Г. Мозговой. – К., 1885.
32. Одесские детские приюты Ведомства учреждений Императрицы Марии // Вестник благотворительности. – 1897. – № 6. – С. 11–13.
33. Отчёт о деятельности Одесского городского попечительства о детских приютах Ведомства учреждений Императрицы Марии за 1903 год. – Одесса, 1904.
34. Отчёт о деятельности Одесского городского попечительства о детских приютах Ведомства учреждений Императрицы Марии за 1904 год. – Одесса, 1905.
35. Отчёт о деятельности Одесского городского попечительства о детских приютах Ведомства учреждений Императрицы Марии за 1912 год. – Одесса, 1914.
36. Отчёт о деятельности Одесского городского попечительства о детских приютах Ведомства учреждений Императрицы Марии за 1914 год. – Одесса, 1916.
37. ПСЗ. – Собр. II. – 1839. – Т. 14. – № 13031.
38. Савицкий Н. П. Краткий очерк возникновения и деятельности благотворительных учреждений Харьковской губернии, составлен по распоряжению начальника Харьковской губернии Н. П. Савицким и П. А. Евстратовым. – Х., 1896.
39. [Утверждение проекта ремесленной школы при доме Фабра в Симферополе] // Детская помощь. – 1890. – № 13. – С. 465.
40. Хитров А. А. Опыт организованной благотворительности в России: Ведомство учреждений Императрицы Марии (конец XVIII – начало XX вв.) / А. А. Хитров // Вестник Санкт-Петербургского университета: Серия 2: История. – 2008. – Вып. 2. – С. 61–66.

Додатки

Таблица 1. Губернські та міські дитячі притулки ВУІМ в Україні*

Час відкриття	Назва дитячого притулку ВУІМ
14. 12. 1840 р.	Катеринославський
01. 07. 1842 р.	Харківський
01. 07. 1842 р.	Чернігівський
01. 11. 1844 р.	Полтавський Олександринський
21. 04. 1845 р.	Київський Олександрівський

04. 07. 1845 р.	Київський Маріїнський
23. 11. 1847 р.	Одеський Олександрівський
09. 05. 1852 р.	Херсонський Миколаївський
04. 08. 1855 р.	Сімферопольський імені графині А. М. Адлерберг
15. 01. 1861 р.	Одеський Маріїнський
30. 11. 1864 р.	Сімферопольський сирітський дім імені А. Я. Фабра
26. 02. 1867 р.	Одеський імені імператриці Марії Федорівни
28. 01. 1874 р.	Керченський Маріїнський (Таврійська губернія)
12. 01. 1882 р.	Київський імені імператора Олександра II
16. 04. 1882 р.	Кам'янець-Подільський
22. 10. 1892 р.	Житомирський
06. 12. 1909 р.	Одеський імені цесаревича Олексія Миколайовича
1915 р.	Одеський притулок «Корабель»

Таблицю складено за: [3, с. 127, 129, 134, 144-145, 151, 159-161; 4, с. 137, 143, 215; 14, арк. 11 зв.; 15, арк. 34 зв.; 20, с. 384-389; 35, с. 28].

Таблиця 2. Повітові та сільські дитячі притулки ВУІМ в Україні*

Час відкриття	Назва дитячого притулку ВУІМ
06. 12. 1846 р.	Старобільський (Харківська губернія)
1859 р.	Новомосковський Олександрівський (Катеринославська губернія)
01. 06. 1871 р.	Єлисаветградський Олександрівський (Херсонська губернія)
01. 08. 1888 р.	Сумський імені Н. М. Харитоненко (Харківська губернія)
25. 08. 1896 р.	Олександрівський (Катеринославська губернія)
26. 11. 1899 р.	Валківський (Харківська губернія)
27. 02. 1900 р.	Переяславський (Полтавська губернія)
15. 03. 1901 р.	Валківський (Харківська губернія)
17. 03. 1901 р.	Бахмутський (Катеринославська губернія)
21. 08. 1901 р.	Ізюмський (Харківська губернія)
03. 10. 1901 р.	Лебединський (Харківська губернія)
15. 01. 1902 р.	Вовчанський (Харківська губернія)
03. 05. 1902 р.	Харківський сільський імені Олександра II
23. 08. 1903 р.	Охтирський (Харківська губернія)
04. 10. 1903 р.	Софіївський (Катеринославська губернія)
21. 03. 1904 р.	Севастопольський (Таврійська губернія)
01. 01. 1905 р.	Павловський (Харківська губернія)
09. 03. 1905 р.	Будянський (Харківська губернія)
14. 07. 1905 р.	Куп'янський (Харківська губернія)
01. 11. 1906 р.	Верхньо-Писарівський імені С. П. Ребіндер (Харківська губернія)

Таблицю складено за: [3, с. 258; 4, с. 139, 154, 232, 243-247; 11, с. 5; 19, арк. 282; 20, с. 384-389].